

14. janvāris 2024

ULRIKA ŪPE

Liepājas Universitātes Rakstniecības studiju MSP 2. kursa studente

KAS IR ELMĀRA SEŅKOVA LELDE?

2023. gada noslēgumā elektroniskais teātra žurnāls KrodersLV organizēja jauno autoru konkursu, aicinot iesūtīt recenzijas par Latvijas teātru jauniestudējumiem.

Piedāvājam lasītāju uzmanībai konkursa laureātu – topošo teātra un mākslas kritiķu recenzijas rubrikā "Students VĒRTĒ". Vārds konkursa laureātei Ulrikai Ūpei – Liepājas Universitātes Rakstniecības studiju maģistrantūras studentei, kura recenzē Latvijas Nacionālā teātra izrādi "Spēlēju, dancoju".

Muzikālā satīra Elmāra Seņkova režijā un Justīnes Kļavas dramatisējumā – "Spēlēju, dancoju" (2023), kas veidota, iedvesmojoties no Raiņa lugas ar tādu pašu nosaukumu (1915), vienkopus aicina vairākas paaudzes. Sirmā kundze, kura izrādes laikā atpazītos Raiņa vārdus svinīgos čukstos pārnesa ausī savam dzīvesbiedram, un priekšā sēdošā jauniete, kura savā kapučjakā ieslīka arvien dziļāk, uz izrādi ieradās, visticamāk, dažādu impulsu vadītas. Starp viņām arī es, vientuļa vērotāja. Pirmās sajūsmas saklausu par tumši zilo priekškaru, kas nomainījis ierasto sarkano samtu.

Uzvedums mēģina aizsniegties līdz skatītājam dažādos veidos. Reinis Suhanovs turpina Elmāra Senkova režisētājā izrādē "Ričards. Nekā personīga" aizsākto, izvietojot scenogrāfijas elementus ārpus skatuves robežām. Jau pie ieejas teātrī, kas pārtapusi par velnu riju, skatītājus sagaida ar "zelta" (simboliski) skarām rotātas durvis. Savukārt "ceturto sienu" drupina gan Raimonda Celma atveidotā Tota aicinājums skatītājiem izrādes sākumā izteikt savu viedokli, gan velnu "izlīšana" no skatītāju rindām uzveduma gaitā, noslēdzot to ar sabļautīšanos no zāles, kad Egona Dombrovska atveidotais Trejgalvis uz brīdi izdzīts no "troņa".

"Radošā komanda izrādi pulējusi kā asu atbildes reakciju politikas un varas spēlēm, brīžiem paliekot paši "virtuvē"."

Sižetiski neizprotams paliek kariķētais Janas Ļisovas Raganas tēls. Leldes nāvē Ragana vaino čekistu, kas arī sikspārnis, te atsaucoties uz fantāzijas žanru, te itin kā kariķējot pandēmijas laikā radītās bailes no inficētā. Arī miroņsvēcīte kā pavediens izrādē izslīd no rokām neatšķetināts. Tomēr, dodoties mājup pēc izrādes, pārņem divējādas izjūtas. No vienas puses, jūtams emocionāls saviļņojums – enerģija, ar kādu šī izrāde tapusi, tiek nogādāta arī līdz skatītājam. No otras puses, dziļi aizskar Elizabetes Skrastiņas Leldes tēls. Lelde, kas Raiņa lugā simbolizē Latvijas valstisko brīvību, uz Nacionālā teātra skatuves pārtop par trofeju, kas no vienām rokām nonāk citās, un netop skaidra ne Leldes un Tota "attiecību" dinamika, ne Leldes un Zemgus kāzu iemesls. Leldes gārdzošā un groteskā miršana uz skatuves tikai pastiprina pretrunīgās izjūtas – vai viņai vispār tur ir jābūt? Arī varoņi norāda uz Leldes traucējošo dabu, turklāt itin kā iederīgs ir līgavaiņa

aizkaitinātais tonis, pēcāk stutējot mirlu augšup, kas gan pastiprina raizes par varoņa iekšējo motivāciju slēgt laulības, kurām, šķiet, viņš pats nevar atrast attaisnojumu.

Lelde – Elizabete Skrastiņa, Kungs – Arturs Krūzkops // Foto – Lita Millere

Lai gan Lelde ir sižeta virzītājspēks, nupat katrs no lugas varoņiem ir pārņemts ar sevi, un pat Līgas Zeļģes atveidotā Leldes māte, kura izrādē kļuvusi par nevalstiskas organizācijas pārstāvi un feministi, savu mirušo meitu vienkārši ignorē. Te nolasāms kritisks skatījums uz sabiedrības pasīvo rīcību šādos gadījumos (pietrūkst tikai kādas telefona kameras), brīžiem raisot sajūtu, ka izrādes veidotāji skatītājam baksta acī ar pirkstu. To veicina arī anglicismu pārņemšana latviešu valodā, ko atraktīvi veic Evijas Krūzes iemiesotā Zemgus māte – filoloģe, kas pārstāv valsts sektoru, itin kā pasvītrojot

latviešu valodas un kultūras obelisku, kas arvien ironiski jāpiekārt. Šķiet, kariķēti tiek itin visi, izņemot mākslinieku Totu, kurš izrādes lielāko daļu uz visu noskatās ar smīnu.

Elmāra Seņkova režija piedāvā alternatīvu Leldes – brīvības tēlam: Totam saka, ka viņa pienākums ir izglābt Leldi kā galēji aizkustinātu klausītāju, kuru tik dziļi skārusi viņa māksla, tādējādi izrāde (ironiski, ņemot vērā Leldes nāvi) rosina domāt par mākslinieka misiju. Nesniedzot gatavas atbildes, uzvedums rāda un urda, paverot zemes malu.

Viena no emocionālākajām ainām ir Tota un Leldes kopdziesma izrādes noslēgumā, radot intīmu un vibrējošu gaisotni visā zālē. Savukārt fināla aina, kurā Leldei uzticēts pārņemt Tota basģitāru, smeldzīgi atgādina, ka viņas skaudro stāstu rakstām mēs paši – gan tie, kas uz skatuves, gan zālē sanākušie, Leldes tēlā atrodot sevi. Neskatoties uz apskaušanos, abi varoņi finālā paliek viens otram gandrīz tikpat sveši kā izrādes sākumā. Turklāt, ja Tota izgērbšanās jeb pēdējā krekla atdošana šķiet secīga, tad Leldes atkailināšana izrādes finālā satīriski atsaucas uz to vienlīdzību, ko uzveduma sākumā sludina un beigās noliedz Leldes māte.

“Izrādē būtisks ir brīvības jēdziens, uz skatuves citējot Raini: “Brīvs, kam dūša brīvam būt”, un Seņkovs ar šo iestudējumu savu brīvību un kvēli apliecina nepārprotami.”

Mūzikls izvilina arī smieklus, lai arī nereti ar rūgtu piegaršu. Tajā pašā laikā netrūkst ālēšanās un dauzīšanās, kas līdzsvaro uzdrošināšanos ieviest epizodi, kad Artura Krūzkopa Trejgalvis stilizētajā Dziesmu svētku podestā atvieglot urīnpūsli.

Velnu rijā valda kungi, lai gan gribas uzteikt Eviju Krūzi un Līgu Zeļģi, kuras padevīgi mainās, šajās ainās kļūstot par velnišķīgajiem tēliem. Kostīmu mākslinieces Ilzes Vītoliņas radītie samta tērpi, kas “šķērēti” no sarkanā priekškara, ir vizuāli iedarbīgi, tāpat kā kustību režisores Elīnas Gediņas darbs, izstrādājot simbolisko velnu ripošanu un

līšanu pa un cauri trepju spraugām un īpašu plastiku piešķirot Artura Krūzkopa Kungam. Tāpat uzteicams grima mākslinieces Aijas Beatas Rjabovskas darbs, radot pārliecinoši vecišķus tēlus.

Finālā izkristalizējas, kas augstāks un tīrāks par vēlmi glābt "aizgrābto skatītāju", – un tā ir mūzika – mākslas valoda, kas izskan pāri ķengām, iezīmējot arī jautājumu par pēctecību. Ne velti izrādē ārkārtīgi būtisks ir dzīvās mūzikas aspekts, kuras komponists ir Edgars Mākens, un par "spēlmanīti" dēvētais Tots muzikāli neliek vilties, gluži pretēji, viņa basģitārista prasme un tembrs kopā ar grupu piepilda zāli līdz pat griestiem, turklāt, pārnākot mājās, šīs dziesmas iespējams atkārtoti klausīties *Spotify* aplikācijā.

Skats no LNT izrādes "Spēlēju, dancoju" // Foto – Lita Millere

Dodoties uz izrādi, neapdomīgi ielīdu sarkanā bikškostīmā, saskaņojoties ar ļaunajiem spēkiem. Priecājos, ka izrādei ir tikai viens cēliens un man starpbrīdī nebija jāmalko saldējuma kokteilis, mulsinot citus skatītājus. Arī tā ir sava veida ierastās kārtības laušana, kas, manuprāt, ir veiksmīga. Ne jau, baiļojoties par tukšajiem krēsliem, kas, vēl silti, nesagaidītu skatītāju atpakaļ, jo Rainis "izpurgāts", bet gan tādēļ, ka šādi izdodas "ierāmēt" elles uzburto dvašu, noslēgumā ļaujot izjust līdzpārdzīvojumu (par ko bažījos izrādes sākumā). Turklāt runa ir nevis par redzēto ļembastu, bet gan par jau minēto mākslas valodu un indivīda ziedošanos, kas apklusināta nogrimst, sāpīgi iedzeļot Zemgus mātes vārdiem: sak', paldies, mākslinieķ, tālāk mēs paši, jūs savu esat izdarījis, runas runāsim mēs...

Tā kā sabiedrībā aktualizējusies tendence "neesmu redzējis/lasījis, bet man ir viedoklis", kas turklāt vairumā gadījumu ir klaji noliedzošs, uz šo izrādi der paraudzīties arī no cita, plašāka skatpunkta. Vai virzāties uz laikmetu, kurā kultūras norises varam novērtēt pēc citu teiktā sociālajos tīklos, pievienojoties pūlim tā vietā, lai paši iedziļinātos un sajustu? Protams, lai izvērtētu – iet vai neiet, lieti noder profesionāļu recenzijas, tomēr der atcerēties, ka arī tās ir viena vai otra virziena rādītājs, drīzāk veidojot diskusijas telpu, ne galējs spriedums. Vai aklā paļaušanās uz viedokļa līderiem liek piemirst, ka spriedums par mākslas darbu jānošķir no viedokļa par citu viedokļiem? Galu galā arī par izrādi "Spēlēju, dancoju" lasāmas dažādas refleksijas, tādēļ, lai nonāktu pie savējās (ja rodas tāda vēlme), būs jādodas uz velnu riju.